

TEVHİT MESAJI -ÖZLÜ KUR'ÂN TEFSİRİ-

(Kitap Tanıtımı)

Faysal ARPAGUŞ*

Ülkemizde ve dünyada Kur'ân'ı anlama ve günümüz insanına aktarma çabalarına her gün yenileri eklenmektedir. Bunlardan bir tanesi de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hasan ELİK'in kaleme aldığı ve (o tarihte araştırma görevlisi olan Dr.) Muhammed COŞKUN'un katkı sağladığı, Fikir Yayınlarından çıkan ve 2013 Temmuz'unda okuyucuyla buluşan "Tevhit Mesajı" adlı muhtasar tefsirdir. Bir tercüme-mealden daha öte oluşundandır ki alt başlık olarak "Özlü Kur'ân Tefsiri" kaydı, kapak üzerinde yer almıştır.

Müellif 'Sunuş'ta, İslam Medeniyeti'nin temelinde Kur'ân'ın olduğunu belirttikten sonra kendisinin de çok küçük yaşlarda Kur'ân'ı ezberlediğinden, daha sonra Kur'ân'ın nazil olduğu coğrafyada uzun yıllar kaldığından ve bu esnada her yıl Mekke'ye hac için gelen dünya Müslümanlarının yaşam tarzlarını gözleme ve tanıma imkânı bulduğundan bahseder. "Arap dilinin kitabî özelliklerinin yanı sıra şifahî/konuşma hususiyetlerini kavramada, dolayısıyla aslı itibariyle kelam olan Kur'ân'ı anlamada o coğrafyada kalmasının, büyük katkısı olduğunu" ifade etmektedir. İstanbul'a döndükten sonra bazı dostlarının

* Öğr. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, faysal.arpagus@gop.edu.tr

teşvikiyle Kur'ân tefsiri hazırlamaya girişen müellif, Mukatil b. Süleyman, Ebû Ubeyde, Ferrâ, İbn Kuteybe ve Tâberî gibi ilk dönem kaynaklarını etüt edip Allah-insan, tevhit-şirk gibi Kur'ân'ın ana konuları hakkında düşünceleri olgunlaştıktan sonra bu çalışmayı yapmaya karar verdiğini belirtir.¹

Esere takriz yazan Prof. Dr. Bekir Topaloğlu da, öncelikli olarak Kur'ân'ın insanlar tarafından okunup anlaşılması ve benimsenip amel edilmesi için gönderilmiş bir kitap olduğuna vurgu yapar. Bu amaçla, adeta Arapça'nın fotoğrafını çeker gibi yapılan meallerde Arapça metni Türkçeye neredeyse kelime kelime aktarmanın muhtevayı ve manayı kaybettirdiğinden söz eder ve çoğu zaman Arapçadan anlaşılan mananın Türkçede böyle ifade edilmediğini belirtir. "Tevhit Mesajı"nın ise –biraz da serbest tercüme ve özlü tefsir olması hasebiyle- bunu gerçekleştirdiğini dile getirir.²

İslam dünyasının Batı karşısında geriye düşmesinden sonra kendini sorgulama girişimi söz konusu olmuş ve her türlü problemin, Kur'ân'ın rehberliğinde çözüme kavuşacağı düşüncesi, vahy-i ilâhînin yeniden anlaşılma çabasına zemin hazırlamıştır. Bu sorgulama Cumhuriyetle birlikte ülkemizde "meâl" geleneğini ortaya çıkarmış, Elmalılı Hamdi Yazır bunun neticesinde "*Hak Dini Kur'ân Dili*" adlı tefsirinin yanı sıra meal işini de üstlenmiştir.³ "*Her ne kadar Elmalılı merhum, tefsirinin önsözünde, Kur'ân'ın birebir tercümesinin imkânsız olduğunu ifade etmiş olsa da Kur'ân metninin birebir çevirisi "meal" adı altında sürdürülmüş ve erbabının her fırsatta çeşitli şekillerde tenkit ettiği problemler ortaya çıkmıştır.*"⁴ Bu meyanda onun ardından pek çok çalışma yapılmış ve maalesef murad-ı ilâhî, nüzul ortamındaki anlamından uzaklaşmıştır.

¹ Hasan Elik – Muhammed Coşkun; *Tevhit Mesajı*, Fikir Yayınları, İstanbul, 2013, s. XI-XII.

² *Tevhit Mesajı*, s. XVI-XVIII.

³ Hidayet Aydar, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Kur'ân Okulu Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 200-213; Ayşenur Fidan, '*Kur'ânî Hayat*', sayı: 36, s. 115-116.

⁴ *Tevhit Mesajı*, s. XXI.

Prof. Dr. Bekir TOPALOĞLU'nun da ifade ettiği üzere dipnotlarla yapılan açıklamalar da doğru anlamayı sağlamaya ve ihtiyacı karşılamaya yetmemiştir.⁵ Bu anlama problemini ortadan kaldırmak adına Tevhit Mesajı'nın muhteva ve yöntemi konusunda şu hususlar dikkat çekmektedir:

'Giriş' kısmında, Kur'ân'ın en temel mesajının "tevhit" olması, dolayısıyla çalışmanın bundan mülhem "*Tevhit Mesajı*" olarak isimlendirildiği ifade edilir.⁶ Klasik tefsirlerde yer alan mukaddimelere benzer tarzda kaleme alınan Giriş'te "Kur'ân ve Tefsir", "Lafzi çevirinin imkânsızlığı ve 'meal' yöntemi", "Kur'ân'ın nüzulü ile Hz. Peygamber'in sîretinin ayrılmazlığı", "Kur'ân'ın dil ve üslup özellikleri", "Dipnotlar ve referanslar", "Bu çalışmanın diğer bir hususiyeti" başlıklarında tefsirin yöntemi ortaya konulmakta; ama bütün çabalara rağmen ulaşılan kanaatlerin insanî zaafarla mâlûl olabileceğine dikkat çekilerek "*Bütün bu zaafılara karşı bizi mazur kılacağına inandığımız şey, emeğimiz ve niyetimizdir*" şeklinde mütevazi bir yaklaşım sergilenmektedir.⁷ Hemen ardından eserin; tefsir, hadis, siyer ve tarih, lügat ve diğer kaynakları yer almaktadır.

Mushaf sıralamasının takip edildiği çalışmada, her bir sûrenin omurgasını oluşturduğu düşünülen spot bir ifade, sûrenin adından hemen sonra yer almaktadır. Örneğin; **Fatiha**, "Tevhit inancının kapısı"; **Bakara** "İsrailoğullarının buzağı kültürünü yıkmak için kesilmesi emredilen kurban"; **Enfâl**, "Bedir savaşından sonra paylaşımında ihtilaf çıkan ganimetler"; **Yusuf**, "Sabır, iffet ve merhamet timsali peygamber"; **Zilzâl** "İnkârcıları dehşete düşürecek kıyamet sarsıntısı" gibi... Ayrıca eğer bir sûreyi oluşturan farklı konular varsa bunlar alt başlıklara ayrılarak bütünü oluşturan parçaların neler olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Örneğin; Alak sûresi "**İlâhî vahyin başlangıcı**", "**Tevhide ve Hz.**

⁵ *Tevhit Mesajı*, s. XVIII.

⁶ *Tevhit Mesajı*, s. XIX.

⁷ *Tevhit Mesajı*, s. XXXVIII.

Peygamber'e düşmanlık eden Ebû Cehil ve diğer müşrikler" alt başlıklarına ayrılırken, Beyyine sûresi, **"Vaktiyle peygamber bekleyen Yahudi ve müşriklerin sonraki tavırları"** ve **"kendilerini doğru yolda gören Yahudi ve müşriklere cevap"** alt başlıklarına ayrılmıştır.

Aslında bu, **"yapısalcı yaklaşım"** olarak bilinen yaklaşım tarzıdır ki buna göre bir sûreyi oluşturan omurga konu etrafında onu destekleyen yan konuların olduğundan hareketle klasik tefsirlerde bilinen ve sûre içerisinde birbirinden farklı konuların olduğu/olabileceği varsayımına aykırı olarak sûreleri bütünlük içerisinde ele alan modern bir yaklaşımdır. Tevhit Mesajı'nda bunun en çarpıcı örneklerinden birisi, Kıyamet suresi 16-19. âyetlerdeki ibarenin, bilinenin aksine, Hz. Peygamber'in vahyi alırken onu unutma endişesiyle aceleyle dilini hareket ettirmesi şeklinde olmuştur. Bu ayetlerin tercümesi şöyle verilmiştir:

"13-19. Kaldı ki sizler, o gün çeşitli bahaneler uyduracak olsanız da aslında yaptıklarınızı gayet iyi bilmektesinizdir. Bu yüzden o gün size: "Boşuna dil döküp mazeret uydurmaya kalkmayın! Dünyadaki bütün amelleriniz tarafımızdan kaydedilmiştir ve bunlar size tek tek okunacaktır. Bu yüzden artık mazeret uydurmayı bırakın ve dinleyin; bir itirazınız varsa da söyleyin!" denilecek ve böylece bütün yaptıklarınızın hesabını verip cezasını çekeceksiniz."

Dipnotta ise şu açıklamalar yer almaktadır:

"On altı – on dokuzuncu ayetler genelde Hz. Peygamber'e hitap edermiş gibi anlaşılır ve onun vahiy alırken aceleyle dilini hareket ettirip bir an önce ayetleri ezberlemeye çalıştığı, burada da onun bu davranışının gereksizliğinin ifade edildiği düşünülür. Oysa böyle bir durumda bu ayetler, sûrenin geri kalan kısmından büsbütün kopuk ve ilgisiz olacaktır. Tek seferde vahyedilmiş kısa bir sûrenin içerisinde, bütünlüğü bu kadar bozacak bir kopmanın olması pek mâkul görünmemektedir. Bu sebeple burada, Fahreddin er-Râzî'nin

Kaffâl'den naklettiği yorumu esas aldık ve çeviriyi ona göre yaptık. Doğrusunu Allah bilir.”⁸

Tevhit Mesajı'nda, tıpkı Celâleyn Tefsiri'nde olduğu gibi, ilk dönem muhataplar dikkate alınmış delil ve karinelerle *أَيُّهَا النَّاسُ* gibi umum ifade eden lafızların, nüzul döneminde kimi muhatap aldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bağlamdan kopuk, sırf lafzın zahirine dayalı bir tercüme-meâl yapılmamıştır. Mesela Bakara 2/21 ayeti *“Ey Allah nezdinde bazı varlıkları şefaathçi kabul edip onları Allah'a ortak koşan müşrikler!”* şeklinde tercüme edilmiş ve buna gerekçe olarak şu açıklamalara yer verilmiştir:

“... Bu hususta ihtilaf olmakla birlikte, “Rabbinize ibadet edin” (*اعْبُدُوا رَبَّكُمْ*) ifadesi, hemen bütün müfessirler tarafından “tevhit emri” olarak tefsir edilmiştir (bk. Taberî, Kurtubî, İbnü'l-Cevzî, İbn Atıyye vb). Bu durumda cümlenin başındaki “ey insanlar!” nidası, tevhit konusunda problemi olan kimseleri öncelikli hedef alıyor olmalıdır. Kaldı ki ayetin devamındaki ifadeler, burada Mekke müşriklerinin kastedildiğini sarih bir şekilde ortaya koymaktadır...”⁹

Tevhit Mesajı'nın bağlam konusunda dikkat çektiği hususlara bir başka örnek vermek gerekirse, tasavvuf kültürünün, nefsin mertebeleri konusunu ele alırken sıkça işlediği, Fecr sûresinde kendisine atıf yapılan “nefs-i mutmainne” meselesidir. İlgili ayetler şöyle tercüme edilmiştir:

“27-30. Ey kendilerini doğru yolda, elçimiz Muhammed'i sapkın olarak gören müşrikler! Vakit varken bu tavrınızdan vazgeçin ve Muhammed'e vahyettiğimiz ilâhî emirlere kulak verip sadece Allah'a kulluk eden tevhit ehli müminlerin arasına katılın. Şunu iyi bilin ki ancak bunu yaptığınız takdirde Allah sizlerden razı

⁸ *Tevhit Mesajı*, s. 1287.

⁹ *Tevhit Mesajı*, s. 12

olacak ve sizi hoşnut edecek olan cennet nimetleriyle ödüllendirecektir.”¹⁰

Görüldüğü üzere burada, “huzur bulmuş, kurtuluşa ermiş bir nefisten” bahsedilmemekte, aksine kendi doğruluğundan emin, Hz. Peygamber’i de sapkın olarak gören bir anlayıştan bahsedilmektedir.¹¹ Eğer nefis-i mutmainneden kasıt, ‘huzur bulmuş, kurtuluşa ermiş bir nefis’ ise bu anlayış, nüzul ortamı şartlarında ve kendi bağlamında değil; ancak İslâmî ilimlerden Tasavvufun yerleşip kurumsallaşmasından sonra anlaşılacak bir mana olabilir.¹²

Tevhit Mesajı’nın yöntemi ve konuları ele alış şekli, Kur’ân’ın kendi zemininde anlaşılmasını iddia eden önemli bir çalışmadır ki bu da ancak takdir edilecek bir şeydir. Akıl süzgecinden geçirilerek okunduğu takdirde ve darb-ı meseller, kinayeler, istiâreler ve Kur’ân’ın ele aldığı sair edebi yaklaşımlar kendi mana ekseninde değerlendirildiğinde eserin kıymeti daha iyi anlaşılacaktır. Önyargılardan uzak, anlamaya yönelik adilâne yaklaşım, ona bu kıymeti vermeyi hak ettirmektedir.

¹⁰ *Tevhit Mesajı*, s. 1342

¹¹ *Tevhit Mesajı*, s. 1342

¹² *Tevhit Mesajı*, s. XXVIII-XXX